

JAVNI DUG BOSNE I HERCEGOVINE THE PUBLIC DEBT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Erđin Hasanbegović, dipl.oec.

Rezime: Osnovni cilj ovog rada je da se sagleda koliki je ukupan javni dug Bosne i Hercegovine. Veliki broj nacionalnih ekonomija se suočava sa deficitom budžeta, pri čemu nastaje povećanje javnog duga, jer država nije u mogućnosti da na osnovu svojih ostvarenih prihoda finansira razne projekte, kao što su infrastrukturni podsticaji određenim industrijskim granama, obrazovanju, pružanje pomoći nezaposlenim i nezbrinutim licima. Servisiranjem javnog duga uspostavlja se dodatno ograničenje za nova zaduženja u cilju fiskalne održivosti i za obavezu uravnoteženja budžeta na svim nivoima vlasti kao pretpostavka makroekonomske stabilnosti, kao što je stabilnost valute, rast GDP-a, zaposlenost, inflacija itd.

Ključne riječi: javni dug, GDP-e, deficit, makroekonomska stabilnost

Abstract: The main goal of this paper is to examine the level of the total debt of Bosnia and Herzegovina. Many national economies are facing the budget deficit which results in increasing the public debt, because the state is unable to finance different projects on the basis of its revenues, such as the infrastructural incentives to the certain industries, education, and assistance to the unemployed and neglected persons. By servicing the public debt, an additional limit for some new debts is set with the goal to maintain the fiscal sustainability, and that also has a task to ballance the budget at all levels of the government as a precondition for macroeconomic stability, such as the currency stability, the GDP growth, employment, inflation and so on.

1. Uvod

Javni dug podrazumijeva novčana sredstva države koja su posuđena, odnosno zbir svih potraživanja koja prema državi imaju njezini povjerioci u određenom trenutku.²⁰⁷ Javni dug najčešće nastaje u trenutku kada su državi potrebna sredstva u kratkom roku, radi finansiranja rashoda koje nije u mogućnosti da pokrije redovnim приходima. Javni dug se najčešće formira kod centralne banke ili zaduživanjem u inostranstvu.

Osovne karakteristike javnog duga su sljedeće:

- jedna nacionalna privreda ne bi mogla da vrši svoju osnovnu funkciju bez javnog zaduženja,
- ulaganje posuđenih sredstava u privredu, a posebno u privredne investicije obezbjeđuje uslove za otplatu i za jačanje privrednog potencijala,
- pozajmljena sredstva se trebaju koristiti u privredne svrhe, ulaganjem u privrednu strukturu kao što je poljoprivreda, energetika, saobraćajnice, komunalni objekti i sl.,
- važna karakteristika javnog duga je i njegova povratnost, za razliku od drugih javnih prihoda,
- prilikom zaduživanja u inostranstvu, stvara se nova akumulacija,
- javni dug se raspoređuje kroz vrijeme, tako što država prebacuje teret otplate javnih dugova na buduće generacije

Najčešći uzroci nastajanja javnog duga u jednoj nacionalnoj privredi je uglavnom velika javna potrošnja, vremensko nepodudaranje formiranja javnih rashoda, odnosno odgovarajućih prihoda, stalni budžetski deficit koji nije moguće finansirati redovnim javnim приходima, kao i otklanjanje posljedica nastalih elementarnim nepogodama.

Kao izvanredan prihod države može se smatrati javni dug, jer se on koristi i kao jedan od izvora finansiranja njezinih funkcija. Glavni razlog zbog čega se država zadužuje i prikuplja sredstva su državne potrebe za provođenje mjera ekonomske politike, kao i izravanje porezne politike u određenom vremenskom periodu. Za pokrivanje nastalog deficita država može povećati opterećenje privrede i stanovništva ili smanjiti poreske olakšice i oslobođenja ukinuti (smanjiti) transferna davanja, smanjiti javne rashode do određenog nivoa, obezbjeđiti neophodna sredstva iz drugih izvora i javnog duga ili vršiti kombiniranje navedenih mogućnosti.²⁰⁸ Zaduzivanjem se finansira akumulirani proračunski deficit i deficit izvanproračunskih fondova. Pri tome je potrebno razlikovati proračunski deficit od javnog odnosno državnog duga. Proračunski deficit je tok, a javni

²⁰⁷ Kešetović, I. & Đonlagić, Dž.; Javne finansije, Grin Gračanica, Sarajevo, 2007., p. 91

²⁰⁸ Alijagić, M. & Kumaluć, J.; Javne finansije I fiskalna politika, E.F.Bihać, Bihać, 2004., p.142

dug stanje. To znači da se proračunski deficit formira i mjeri kretanjima tokom određenog vremenskog razdoblja, a veličina javnog duga utvrđuje se na određeni dan odnosno u jednom datom trenutku.

2. Vrste javnog duga

Javni dug ima veliki značaj za nacionalnu privredu, i zbog toga ga treba klasificirati u različite klasifikacije. Tako se on prema teritorijalnom principu dijeli²⁰⁹ na unutrašnji i vanjski dug, budući da se država može zadužiti i u zemlji i u inostranstvu. Unutrašnji javni dug se stvara prema stranovništvu, kompanijama i raznim financijskim institucijama, dok se vanjski dug stvara prema bankama ili stranim vladama u funkciji stvaranja deviznih rezervi, potrebnih za stabilnost vlastite valute, kao i za finansiranje deficita budžeta, odnosno za smanjenje deficita platnog bilansa.

Javni dug se može podijeliti prema tome koji se dio javnog sektora zadužuje, te prema oblicima (zajmovi, kamatni, beskamatni bankovni vrijednosni papiri)²¹⁰. Ako se kao kriterij podijele uzme vrijeme za koji se formira onda javni dug može biti leteći (kratkoročni) i konsolidirani (dugoročni). Prema stepenu valjanosti javni dug se može klasificirati i na dobrovoljni i prinudni. Dobrovoljni, kao najviše zastupljeni dug, nastaje tako što vlasnici viška slobodnih financijskih sredstava kupuju državne obveznice, kao najmanje rizične vrijednosne papire. Prinudni javni dugovi su rjeđi i koriste se u vanrednim okolnostima, i kad država nema drugog načina za obezbjeđenje neophodnih sredstava.

Prema rokovima otplate dugovi se dijele na kratkoročne, gdje je rok otplate do jedne godine, srednoročne, rok otplate im je do 5 godina, i dugoročne sa rokom otplate iznad 5 godina.

3. Pokazatelji javne zaduženosti Bosne i Hercegovine

Ukupna zaduženost BiH, zaključeno sa 31.12.2010. godine iznosi 9.451,20 mil. KM, što iznosi oko 34% bruto društvenog proizvoda. Navedeni iznos čini zbir ukupnog stanja vanjskog i unutarnjeg duga BiH. Od navedenog iznosa na Federaciju BiH otpada 5.652,89 mil. KM, na Republiku Srpsku 3.710,44 mil. KM, na Distrikt Brčko 60,11 mil. KM, i na Institucije BiH 27,77 mil. KM.²¹¹ (Tabela 1.)

Tabela 1. Prikaz obima javnog duga BiH sa 31.12.2010. godine u mil. KM

Opis		Iznos zaduženja	Od toga alcirano na:			
			FBiH	RS	DB	Institucije BiH
Vanjski dug	BiH nositelj obveze	6.136,80	3.963,17	2.134,57	11,29	27,77
	Izravni dug entiteta	112,60	104,97	7,63	0,00	0,00
	Ukupno	6.249,39	4.068,14	2.142,20	11,29	27,77
Unutarnji dug	Stara devizna štednja	1.604,62	946,39	609,41	48,82	-
	Ratna potraživanja	1.055,36	500,00	555,36	-	-
	Opće obveze	183,47	13,17	170,30	-	-
	Refundacija poreza opć. i fond po osnovi izmirenja poreza putem obveznica	12,41	-	12,41	-	-
	Dug općina, gradova i županija	345,95	125,19	220,76	-	-
	Ukupno	3.201,81	1.584,75	1.568,24	48,82	0,00
JAVNI DUG BiH		9.451,20	5.652,89	3.710,44	60,11	27,77

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

Tabela 2. Pokazatelji javnog duga BiH kroz razdoblje

	2007	2008	2009	2010
Vanjski dug (mil. KM)	3.961	4.240	5.234	6.249
Servisiranje vanjskog duga (mil. KM)	244	254	252	307
Unutarnji dug (mil. KM)	4.865	3.161	3.038	3.202
GDP (mil. KM)	23.357	26.175	27.547	27.991
Izvoz roba i usluga (mil. KM)	7.829	8.610	7.827	8.951
Vanjski dug/GDP (%)	17,0	16,2	19,0	22,3

²⁰⁹ Kešetović, I. & Đonlagić, Dž.; op.cit. p. 98

²¹⁰ Jelčić, B.; Fiskalni deficit i javni dug: politika, teorija i emoririja, Ekonomski institut, Zagreb, 2000., p.36

²¹¹ Ministarstvo finansija i trezora BiH

Vanjski dug/Izvoz roba i usluga (%)	50,6	49,2	66,9	69,8
Vanjski dug per capita (KM)	1.031	1.104	1.362	1.626
Servisiranje vanjskog duga/Izvoz roba i usluga (%)	3,1	3,0	3,2	3,4
Unutarnji dug/GDP (%)	20,8	12,1	11,0	11,4
Javni dug (mil. KM)	8.826	7.401	8.272	9.451
Javni dug/GDP (%)	37,8	28,3	30,0	33,8
Javni dug per capita (KM)	2.297	1.926	2.152	2.459

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

Ako se analizira gore navedena tabela može se uvidjeti da vanjski dug BiH u 2009 i 2010. godini enormno raste u odnosu na predhodne godine. Tako vanjski dug BiH u 2009. godini bilježi rast za 23,4%, dok se u 2010. godini vanjski dug povećao za dodatnih 19,4%, odnosno za 1.015.290.963 KM.

Razlog povećanja vanjske zaduženosti BiH u 2010. godini je najvećim djelom doprinjelo povlačenje tranši stand – by aranžmana IMF-a u iznosu od 344.963.205 KM. Također i oscilacija valutnih kurseva, s obzirom na sve značajnije sudjelovanje SDP-a i USD u valutnoj strukturi stanja vanjske zaduženosti BiH, imalo je značajan uticaj na njezino povećanje u 2010. godini.

Na osnovu analize gore navedene tabele, može se uvidjeti da i unutrašnja zaduženost bilježi povećanje sa stanjem na dan 31.12.2010. godine i iznosi 3.302,04 mil. KM, dok je javna zaduženost 9.451 mil KM. Imajući u vidu da je procjenjeni GDP BiH za 2010. godinu 27.991 mil. KM, sudjelovanje javnog duga u GDP-u BiH iznosi oko 34%.

4. Vanjski dug Bosne i Hercegovine

Stanje vanjskog duga BiH na dan 31.12.2010. godine iznosi 6.249.392.794 KM²¹², od čega je alocirano na Federaciju BiH 4.068.135.801 KM, na Republiku Srpsku 2.142.196.984, na Distrikt Brčko 11.294.642 KM, i Institucije BiH 27.765.367 KM.

Pregled vanjskog duga dat je u narednoj tabeli.

Tabela 3. Stanje vanjskog duga BiH na dan 31.12.2010. godine u KM

Opis	Iznos zaduženja	od toga alocirano na			
		FBiH	RS	BD BiH	Institucije BiH
BiH (nositelj obveze)	6.136.797.211	3.963.167.955	2.134.569.247	11.294.642	27.765.367
Izravni dug entiteta	112.595.583	104.967.846	7.627.737	0	0
Ukupno	6.249.392.794	4.068.135.801	2.142.196.984	11.294.642	27.765.367

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

U stanju vanjske zaduženosti BiH sa 31.12. 2010. godine po strukturi kreditora i dalje bilježi najveću zaduženost prema međunarodnim finansijskim institucijama, koje čini više od polovine ukupnog stanja zaduženosti na posmatrani period 65,91%, i to:

- Svjetska banka (IBRD, IDA) 38,35 %
- Međunarodni monetarni fond 12,35 %
- Evropska investicijska banka 8,39 %
- Evropska banka za obnovu i razvoj 6,82 %

Tabela 4. Struktura vanjskog duga po inokreditima

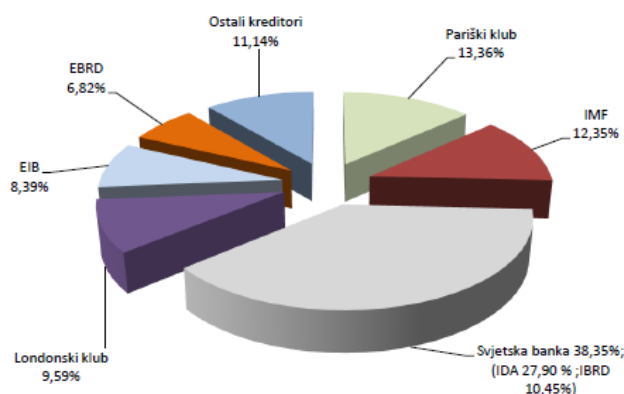
Kreditor	Stanje duga	%
Svjetska banka	2.396.642.136	38,35
Međunarodni monetarni fond	771.800.010	12,35
Evropska investiciona banka	524.324.055	8,39
Evropska banka za obnovu i razvoj	426.208.588	6,82
Pariški klub	834.918.877	13,36
Londonski klub	599.316.768	9,59
Ostali kreditori*	696.182.360	11,14
UKUPNO	6.249.392.794	100,00

²¹² Podaci nisu konačni. Proračun izvršen po kursnoj listi CBBiH broj 257 od 31.12.2010. godine

* Ostale kreditore čine: Kraljevina Španjolska 1,33%, Evropska komisija 1,19%, Republika Portugal 1,12%, Vlada Japana 1,12%, IFAD 1,02%, Izvozno – uvozna banka Koreje 0,84%, KFW 0,66%, Austrijska banka 0,58%, Razvojna banka Vijeća Evrope 0,57%, Raiffeisen bank AG 0,52%, Kuvajtski fond 0,50%, OFID (OPEC) fond 0,39%, Fortis banka 0,37%, Banka za godpodarstvo I Austrijska pošta 0,28%, Eurofima 0,13% i Vlada Belgije 0,11%

Izvor: Autor

Grafikon 1. Udio pojedinačnih kreditora u ukupnom vanjskom dugu BiH

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

Javni dug BiH, u odnosu na razdoblje nastanka vanjske zaduženosti, se promatra kao stari dug koji je nastao do 02.04.1992. godine, i novi dug koji je ugovoren poslije 14.12.1995. godine. Dug koji je nastao između ova dva datuma ne smatra se vanjskim dugom BiH.

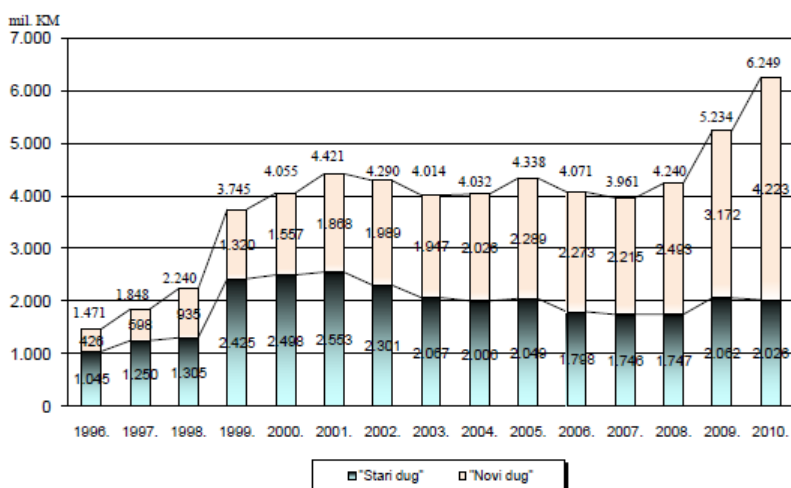
Stari dug u ukupnom stanju vanjske zaduženosti sa 31.12.2010. godine iznosi 32% ili 2.026.202.604 KM, dok se 68% ukupnog stanja vanjske zaduženosti odnosi na novi dug, odnosno 4.223.190.190 KM (Tabela 3. i Grafikon 2.)

Tabela 5. Stari i novi dug kroz period od 1996. do 2010. godine (u milionima KM)

Godina	STARI DUG		NOVI DUG		UKUPNO
	mil. KM	%	mil. KM	%	
1996	1.045	71	426	29	1.471
1997	1.250	68	598	32	1.848
1998	1.305	58	935	42	2.240
1999	2.425	65	1.20	35	3.745
2000	2.498	62	1.557	38	4.055
2001	2.553	58	1.868	42	4.421
2002	2.301	54	1.989	46	4.290
2003	2.067	51	1.947	49	4.014
2004	2.006	50	2.026	50	4.032
2005	2.049	47	2.289	53	4.338
2006	1.798	44	2.273	56	4.071
2007	1.746	44	2.215	56	3.961
2008	1.747	41	2.493	59	4.240
2009	2.062	39	3.172	61	5.234
2010	2.026	32	4.223	68	6.249

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

Grafikon 2. Kretanje vanjskog duga kroz razdoblje 1996. – 2010. godine

5. Unutarnji dug Bosne i Hercegovine

Na osnovu podataka Ministarstva finansija i trezora BiH, unutarnji dug BiH na dan 31.12.2010. godine iznosi 3.202,04 mil. KM, od čega se na staru deviznu štednju odnosi 50,11% ili 1.604,62 mil. KM, dok se na ratna potraživanja odnosi 32,96% ili 1.055,36 mil. KM.

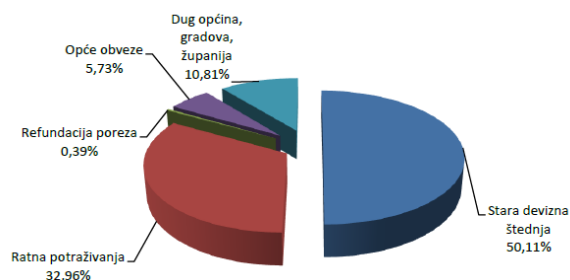
Stanje i procentualno učešće unutarnjeg duga BiH je prikazano u narednoj tabeli i grafikonu.

Tabela 6. Stanje unutarnjeg duga BiH na dan 31.12.2010. godine u mil. KM

Vrsta obaveza	Federacija BiH	Republika Srpska	Distrikt Brčko	Ukupno
Stara devizna štednja	946,39	609,41	48,82	1.604,62
Ratna potraživanja	500,00	555,36	0,00	1.055,36
Opće obaveze	13,17	170,30	0,00	183,47
Refundacija poreza općinama i fondovima po osnovi izmirenja poreza putem obveznica	0,00	12,41	0,00	12,41
Dug općina, gradova, kantona	125,42	220,76	0,00	346,18
Ukupno	1.584,98	1.568,24	48,82	3.202,04

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

Grafikon 3. Procentualno učešće pojedinačnih obaveza javnog duga u BiH

Izvor: Ministarstvo finansija i trezora BiH

5. Zaključak

Na osnovu gore prezentiranih podataka dolazi se do zaključka da je Bosna i Hercegovina umjereno zadužena država, jer ostaje u okvirima mastriškog kriterija, koji se odnosi za gornji limit zaduženja jedne države 60% GDP-a. Danas nema ni jedne države u svijetu koja ne koristi vanjsko ili domaće zaduženje za finansiranje državnih finansija. Briga o ravnoteži i kretanju javnog duga neposredno je vrlo važna. Također je vrlo važno da se vodi briga i o upravljanju javnim dugom. Javni dug može da ima kako pozitivan tako i negativan uticaj na privredne pokazatelje. U konačnici visok javni dug ne može pridonijeti razvoju nacionalne privrede, a posebno ako se radi o visokom inostranom zaduženju.

Svaka država bi trebala da vodi računa o visini svog javnog duga, i o mogućnosti njegove otplate. Korištenje javnog duga radi finansiranja trenutnog deficita ili investicijskih projekata od strane države, negativno utječe na

fleksibilnost državnih finansija i uglavnom podrazumjeva usporeni razvoj privrede i u idućim godinama. Glavni cilj države bi trebao biti da javni dug svede na određene optimalne granice.

Na osnovu svih iznesenih činjenica može se zaključiti kako je potrebno uspostaviti dobar sistem upravljanja javnim dugom, koji će omogućiti da se iskoriste svi njegovi pozitivni učinci, a svi oni negativni svedu na najmanju moguću mjeru, kako se ne bi ugrozila sadašnja ili buduća nacionalna privreda.

Literatura

1. Alijagić, M. & Kumalić, J.; **Javne finansije i fiskalna politika**, E.F. Bihać, Bihać, 2004.
2. Jelčić, B.; **Fiskalni deficit i javni dug; politika, teorija i imperija**, Ekonomski institut, Zagreb, 2000.
3. Kešetović, I. & Đonlagić, Dž.; **Javne finansije**, GRIN Gračanica, Sarajevo 2007.
4. Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, 2011., Informacija o stanju javne zaduženosti Bosne i Hercegovine, [online], dostupno na: www.mft.gov.ba [pristup 01.07.2011.]